

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

SUDBINA ČOVJEKA U SUVREMENOM SVIJETU

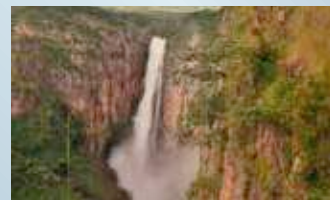
Prava ili dužnosti

Otkad znamo da je
Zemlja okrugla?

Simbolizam biljaka

Arheološko otkriće
na rijeci Kalambo

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

04 | 2025. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 NIKOLAJ BERDJAJEV

Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu

Danijela Popović Šušić

8 PRAVA ILI DUŽNOSTI

Gabriel Paredes

11 OTKAD ZNAMO DA JE ZEMLJA OKRUGLA?

Petar Bujas

14 SIMBOLIZAM BILJAKA

Julian Scott

17 ATTAR - NAJBOLJI UČENIK

Snježana Škrobonja

18 ARHEOLOŠKO OTKRIĆE NA RIJECI KALAMBO

Branislav Vukajlović

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

8

11

14

17

18

Prije gotovo jednog stoljeća ruski filozof Nikolaj Berdjajev ukazivao je na problem dehumanizacije čovjekova života koja je već tada uzela maha i postala jedna od najopasnijih manifestacija krize današnjeg svijeta. Berdjajev to povezuje, između ostalog, s nekontroliranim tehnološkim napretkom koji udaljava ljude, međusobno i od prirode, a prije svega čovjeka od samoga sebe. Duboka kriza zahvaća samog pojedinca zbog krajnjeg obezvrjeđivanja smisla njegova postojanja.

Zaokret je moguć i treba se dogoditi u samom čovjeku. To znači da njegova ljudskost ne smije biti podređena želji za moći, imperativu profita, kultu tehnologije, ropstvu blagostanja i drugim velikim obmanama koje ljude onečovječuju i svode na broj i resurs. Potrebno se vratiti duhovnim korijenima i vlastitom voljom pokrenuti duboku nutarnju obnovu i kreativnost. Berdjajev ukazuje na put stvaralačkog služenja koje je uvijek slobodno i posvećeno nadosobnom, višem cilju. Ako se poveže s drugim ljudima po zajedničkim humanim vrijednostima, po onom istinitom i dobrom, čovjek može ponovno pronaći vlastitu cjelovitost i harmonično jedinstvo sa svime.

Uredništvo

Nikolaj Berdjajev

SUDBINA ČOVJEKA U SUVREMENOM SVIJETU

Knjiga *Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu* objavljena je 1934. godine. Ovo poznato djelo ruskog filozofa Nikolaja Berdjajeva i danas privlači pažnju, budući da su se njegova predviđanja o povijesnim, političkim i kulturnim kretanjima pokazala u mnogočemu točnima. U njoj se nadovezuje na svoje prethodne dvije knjige *Smisao povijesti* i *Novo srednjovjekovlje* o kraju jedne povijesne epohe, o srednjovjekovnom mraku i mogućim rješenjima.

Govori o pojavama koje su uzele maha u dehumanizaciji čovjeka kao što su rasizam, radikalni nacionalizam, velika stopa nezaposlenosti. Također analizira izazove društvenog uređenja, ekonomsko-tehnički razvitak, ali piše i o novim oblicima humanizma, odnosu vjere i društva...

Postoje neka rješenja koja, kako ih ovaj filozof vidi, nisu brza, ali nameću se kao mogući izbori na prekretnici ove civilizacije da bi se sačuvalo zdravo sjeme buduće obnove koja bi trebala započeti što prije.

Izlazak iz sfere neljudske egzistencije i "stvarna pobjeda nad kaosom zahtijeva napor duha, duhovni prevrat i duhovni preporod, ona se ne oslanja na povijesni usud, niti na tanane iracionalne sile...".

Duboka kreativnost koja bi iznjedrila čišće ljudsko biće na površinu, povezivanje ljudi po onom zajedničkom, po moralnim vrijednostima, po istinitom, dobrom, neinzistiranje na razlikama, putevi su za koje Berdjajev kaže da vode do čovjekove cjelovitosti i povratka jedinstva, jer "istinska sloboda čovjeka određena je svojom ukorijenjenošću u duhovnom, a ne u socijalnom svijetu".

O ratu

Nikad se još nije osjećao i spoznavao s takvom oštrinom sukob čovjeka i povijesti, proturječja povijesti, kao u naše doba, nikad još čovjek nije bio tako nezaštićen od procesa što se događaju u povijesti i nikad nije bio tako

ubačen u povijest, tako izbačen vani, tako objektiviran i tako socijaliziran. I niti jedan čovjek u našem društvu nije izuzet iz sfere njemu prijetjećeg povijesnog zbivanja, nema više u tom pogledu povlaštenih skupina ljudi, događa se izjednačenje pred fatumom povijesti.

Čovjeku prijeti opasnost da ništa neće ostati od njega samog, za njegov osoban, intiman život, nikakve slobode njegova duhovnog života, njegove stvaralačke misli. Pokazuje se da je on ubačen u život ogromnih kolektiva i podložen neljudskim naložima. Od čovjeka traže da sve bez ostatka preda društvu, državi, klasi, rasi, naciji... Događa se potres u samim pratemeljima ljudske egzistencije.

Drugim riječima, čovjek je izgubio svoju cjelovitost i raskidao se na komadiće uslijed prijetjećih povijesnih zbivanja. Ali vidjet ćemo da u sadašnjim procesima nije samo rat igrao golemu ulogu, već sila daleko trajnija, koja ima gotovo kozmičko značenje – tehnika i tehnizacija života.

O sudbini čovjeka

Ni u čemu se palost svijeta ne izražava tako kao u lažljivosti naše epohe. Laž se čak prestaje shvaćati kao laž, događa se aberacija svijesti, uslijed koje se gubi razlikovanje istine i laži.

Glavna tema naše epohe ujedno je i glavna tema povijesti – tema o sudbini čovjeka. To što se trenutno u svijetu događa nije čak niti kriza humanizma – to je drugorazredna tema – već je to kriza samog čovjeka.

Dehumanizira se nadasve moralna svijest. Čovjek nije samo prestao biti viša vrijednost, već je uopće prestao biti vrijednost.

Moral rata postao je i moral "mirnog" života, koji je u stvari produžetak rata, rat svih protiv svih. Suglasno ovom moralu, sve je postalo dopušteno, s čovjekom je moguće postupati po volji poradi postizanja neljudskih i protuljudskih ciljeva.

Sudbina je čovjeka neizmjereno složenija nego što su mislili u devetnaestom stoljeću. Svijet, što se nanovo oblikuje, pokreće se drugim vrednotama, ne vrednotama čovjeka, ljudske osobe, istine, nego vrednotama moći, tehnike, rase, nacionalnosti, države, klase, kolektiva. Volju za istinom pobijedila je volja za moći. Dialektika tog procesa jako je suptilna. Čovjek hoće moć, vlastitu moć, a to vodi do toga da on moć stavlja iznad sebe, iznad čovjeka, da je u ime svoje moći spreman žrtvovati svoju ljudskost. Moć se objektivira i apstrahira od ljudske egzistencije. Priznavanje moći tehnike, moći države, moći rase, moći klase kao najviše vrijednosti bestijalizira čovjeka; poradi ovih moći dopušta se postupanje s čovjekom po volji.

O tehničkoj civilizaciji

Čovjek se podlaže ili kozmičkim silama ili tehničkoj civilizaciji. Malo je reći da se on podlaže, on se rastvara i iščezava u kozmičkom životu, ili u svemogućoj tehnici, on prima ili sliku i priliku prirode ili sliku i priliku stroja. No, i u jednom i u drugom slučaju on gubi svoj lik i rastvara se na elemente. Iščezava čovjek kao čitavo biće, kao biće s unutarnjim središtem, duhovno usredotočeno, koje je sačuvalo vezu i jedinstvo. Raskidani i necjeloviti čovjekovi elementi polažu pravo ne samo na autonomiju već i na vrhovno značenje u životu. Samopotvrda ovih raskidanih elemenata u čovjeku (primjerice nesublimiranih elemenata podsvijesti, seksualnih nagona ili volje za prevlasti i moći) svjedoče o tome da cjeloviti čovjekov lik iščezava i ustupa mjesto neljudskim prirodnim elementima. Pojedinačne funkcije potiskuju i pretvaraju ga u svoga nosača.

To raspadanje čovjeka na ove ili one elemente plod je prije svega tehničke civilizacije. Najveću oštrinu dostiže proces dehumanizacije u modernoj tehnici ratovanja, gdje više nije potrebna ljudska hrabrost.

Tehnička civilizacija traži od čovjeka ispunjenje ove ili one funkcije, nju ne zanima čovjek, nju zanimaju samo funkcije. To nije iščezavanje čovjeka u prirodi već prilagođavanje čovjeka stroju.

O slobodi

Ipak, sloboda duha sveti je simbol i njezino značenje ne može ovisiti o vremenskim i prijelaznim oblicima ove ili one epohe. Ali, sloboda je u socijalnom, političkom, čak i kulturnom životu prestala nadahnjivati, ona se ohladila i u nju se prestalo vjerovati. Mi živimo u epohi dekadencije slobode. Sloboda se iskrivila. Ona je postala konzervativno načelo i nerijetko prikriva čovjekovo ropstvo. Formalno shvaćanje slobode dovelo je do neslobode. Sloboda je proglašena, ali ne može biti ostvarena u ogromnom dijelu čovječanstva. Osobito se ekonomska sloboda pokazala kao izrugivanje stvarne slobode čovjeka.

Obično se ne shvaća da je sva dubina problema u tome da čovjek obrani i potvrdi svoju slobodu protiv uplitanja i zadiranja društva i države, a ne u tome kako postići takvu organizaciju društva i države u kojoj bi oni darovali slobodu ljudskoj osobi. To znači da istinska sloboda ljudske osobe ima duhovan, a ne socijalan izvor; da je određena svojom ukorijenjenošću u duhovnom, a ne ukorijenjenošću u socijalnom svijetu.

Sloboda je vječno načelo ljudskog duha, duh i jest sloboda. Sloboda je vječno načelo ljudske zajednice i prava se zajednica može ostvariti jedino u slobodi. Ali nemoguće je povezivati vječno načelo slobode s prolaznim političkim formama, npr. s liberalizmom i demokracijom.

Vijek skeptičke slobode završava, počinje novi vijek. Pozitivno shvaćanje povezuje slobodu sa stvaralaštvom, ona je stvaralačka energija. Sloboda nije samo sloboda izbora, ona je i izvršenje izbora.

Svijet je danas prignječen između razdrobljene,

lažne i dekadentne slobode te potpunog negiranja slobode, diktature svjetonazora, diktature nad duhom. A ta diktatura svjetonazora razlikuje se od starog srednjovjekovlja po tome što je tad stvarno postajao cjelovit, organski, grandiozni svjetonazor, a danas je svjetonazor sklepan na brzu ruku, nepromišljen i lišen svake dubine. Danas su "svjetonazori" uvjetni simboli i mitovi, pomoću kojih se demagoški upravlja masama. Takvo je stanje suvremenoga svijeta.

O kolektivnoj svijesti i individualizmu

U kolektivima se gasi osobna svijest i zamjenjuje kolektivnom. Mišljenje postaje skupno; osobna se savjest paralizira i zamjenjuje kolektivnom. Promjena svijesti tako je velika da se potpuno mijenja odnos prema istini i laži. Ono što je s gledišta osobne svijesti i osobne savjesti laž, s gledišta kolektivne svijesti i kolektivne savjesti postaje istina i obveza. Mišljenje, osjećanje, vrednovanje, prosuđivanje i htijenje – sve sad mora ići kao u stroju.

O čudima tehnike

Ali glavna kozmička sila koja danas djeluje i mijenja lice zemlje i čovjeka, dehumanizira i obezličuje, nije kapitalizam kao ekonomski sustav, već tehnika, čuda tehnike. Čovjek je zapao u vlast i ropstvo vlastitoga čudesnog izuma – stroja. Naša epoha nadasve je obilježena tehnikom i može se nazvati tehničkom epohom. Tehnika je posljednja i najveća čovjekova ljubav. Čovjek vjeruje u čuda tehnike u vremenu u kojem je izgubio vjeru u sva čuda. Dehumanizacija je, prije svega, mehanizacija i tehnicizacija ljudskog života, podlaganje čovjeka stroju i njegovo pretvaranje u stroj. Vlast stroja drobi cjelovit ljudski lik. Ekonomski se život posve odvojio od duhovnog.

Stroj djeluje ubitačno na dušu, upropašćuje nadasve emocionalni život, rastvara ukupna ljudska čuv-

stva. Čvrst, muševan duh može odoljeti vlasti stroja i njime zavladatai, ali duša trpi nemoćno pod pritiskom stroja i zapada u agoniju.

O nacionalizmu i rasizmu

Nacionalizam nije povezan samo s ljubavlju prema svojem, već i s mržnjom prema tuđemu, prema drugim narodima. I mržnja obično biva jačim pokretačem nego ljubav.

Nacionalizam duboko proturječi personalističkoj etici, on negira vrhovnu vrijednost ljudske osobnosti. Suvremeni nacionalizam dehumanizira etiku, on od čovjeka traži odricanje od ljudskosti.

Nacionalne kao i socijalne emocije javljaju se u našoj epohi kao glavna sredstva demagogije. Masama se upravlja posredstvom najbestidnije demagogije. Socijalizam je poprimio u našoj epohi poglavito demagoški karakter, izgubivši onaj idealistički naboj koji je još imao u devetnaestom stoljeću.

Rasizam je grubi materijalizam, koji je primio mistički karakter, što i jest najužasnije. Rasizam stavlja duh u ovisnost o obliku lubanje i boji kose. To je apsolutni naturalistički determinizam, protivan duhu i duhovnosti, jer duh je prije svega sloboda.

No, istinska stvaralačka narodna kultura ne može se svjesno i proračunato stvarati. Ne može se svjesno početi sa stvaranjem nacionalne umjetnosti i nacionalne filozofije; za to je potrebno ljubiti istinu, ljubiti pravdu i ljepotu. Filozofija može biti nacionalna po karakteru problema i stilu, ali nje uopće neće biti ako filozofi prije svega ne budu tražili istinu.

O kulturi

Mi živimo u epohi "socijalnog naloga". Socijalni nalog masa određuje što treba biti kultura, što umjetnost, što literatura, što filozofija, što znanost, čak i što treba biti religija. Ali nedostaje socijalni nalog koji bi zahtijevao višu kvalitativnu kulturu, duhovnu kulturu, pravu filozofiju i pravu umjetnost. Socijalni se nalog odnosi uglavnom na tehniku, na praktičnu prirodnu znanost, na ekonomiju, ali ne i na ono što je povezano s duhom i duhovnošću. Duhovna se energija usmjerava na stvari koje nisu uopće duhovnog reda.

U naše se vrijeme kulturno stvaralaštvo ispravno shvaća kao služenje nadosobnom cilju. Egoizam intelektualnog sloja nema opravdanja. Ideja služenja, koja je gotovo potpuno iščezla u renesansnoj i liberalnoj epohi, mora se ponovno prihvatiti. Ali ta ideja nadosobnog služenja ne samo da nije suprotna slobodi duha, slobodi stvaralaštva; ona se tek može ostvariti putem te slobode. Stvaralačko je služenje uvijek slobodno služenje; ono se uopće ne može izjednačiti s težačkom ili vojničkom obvezom. Diktatura nad duhom ne lišava samo stvaralaštvo slobode, ona potkupljuje i stvaraoce kulture tražeći od njih izdaju i servilnost, primoravajući ih pod prijetnjom batine na ispunjavanje državnih naloga. Diktatura svjetonazora paralizira savjest kulturnih stvaratelja, stoga joj se može suprotstaviti samo herojski otpor slobodne savjesti.

Priredila: Danijela Popović Šušić

PRAVA ILI DUŽNOSTI

Gabriel Paredes

Ja nisam netko drugi, ali ne mogu biti bez drugog. – E. Levinas

Okvir načela, zakona i propisa koji uređuju suživot u društvu i kojih se ljudi moraju pridržavati sastoji se od prava i dužnosti. Pravo se definira kao moć posjedovanja ili zahtijevanja nečega što se smatra pravednim, bilo pravno utvrđeno ili ne. S druge strane, dužnost predstavlja obavezu utemeljenu na moralu ili zakonodavstvu.

Dok nas prava tjeraju da se natječemo za resurse, dužnost postavlja jasne granice, označavajući zaustavljanje procesa.

Baš kao i ja, i drugi nastoje zadovoljiti svoje želje. To je prirodna i općeprisutna sklonost u svim ljudima od rođenja. Ta sklonost čini primarni proces mišljenja, koju imaju ljudi i životinje, osobito u prvim godinama života (Freud, 1916.). Međutim, ta potraga za vlastitim zadovoljenjem može se lako razmahati, što se manifestira kao iskorištavanje tuđih resursa za ispunjenje vlastitih želja. Tu nastaje otuđenje (Lacan, 1949.): kada

druga osoba napada moj prostor, koristi moje resurse i čak me smatra jednim od svojih instrumenata za zadovoljenje vlastitih želja.

Upravo u toj točki čovjek gubi svoj status bića koje ime urođenu vrijednost i postaje puki alat ili resurs. U tom kontekstu, njegova se valjanost ne temelji na njegovoj biti, već na učincima koje može proizvesti. U najboljem slučaju, ljudsko je biće svedeno na objekt želja drugoga čovjeka, pri čemu gubi svoju inherentnu autonomiju i dostojanstvo u odnosu na drugoga.

U tom trenutku, suprotno prirodnim tendencijama, intervenira kultura kako bi zaustavila proces otuđivanja proglašavajući da svatko ima pravo tražiti zadovoljenje svojih želja na ravnopravan način. U tom kontekstu, svaki pojedinac može slobodno koristiti vlastite resurse, ali mu je zabranjeno koristiti resurse drugih. Tako nastaje pravo: pravo na želje i posjedovanje vlastitih sredstava za postizanje njihova zadovoljenja. Istodobno, stečeno pravo ne smije se otuđivati, koristiti kao resurs i pretvarati u puki predmet zadovoljenja želja drugih.

Dok nas *prava* tjeraju da se natječemo za resurse, *dužnost* postavlja jasne granice, označavajući zaustavljanje procesa. U tom smislu, izvršenje dužnosti djeluje kao kočnica koja zaustavlja tijek društvenih interakcija temeljenih na iskorištavanju resursa, pretvarajući ih u održivije i trajnije odnose. Platon, u skladu s tim, tvrdi da se društva rađaju s pojavom obrta, odnosno kada ljudi stave svoje vještine u službu drugih, ili točnije, kada se ujedine oko svojih vrlina. Ono što održava društva je izvršavanje dužnosti, a ne stalna borba za prava.

Kultura *minimuma*

Temeljna logika u obrani prava tvrdi: "Potreban mi je barem ovaj prostor i ovi resursi da zadovoljim svoje želje", čime se brani nužni minimum. S druge strane, oni koji traže trenutačno zadovoljenje užitka tvrde: "Imam pravo barem na ova zadovoljstva, a ti se nemaš pravo miješati u to ako ja ne želim da se miješaš." U toj točki počinje natjecanje za resurse, što potiče kulturu *minimuma*. Ta kultura traži zadovoljstvo uz najmanji mogući napor, smatrajući da je "ulaganje najmanjeg napora moje pravo", lišavajući trud njegove suštinske vrijednosti i pretvarajući ga jednostavno u nužno zlo.

U biti, riječ je o vječnom natjecanju između želje i dužnosti. Želja se pojavljuje kao neprijatelj dužnosti (Kant, 1785.), budući da podrazumijeva njezino uništenje. Tko se fokusira na svoje želje, razvija averziju prema dužnosti i svemu što je personificira (sudac, policajac, šef, predsjednik, otac itd.).

Kultura utemeljena na pravima je kultura *minimuma*, izbjegava napor, uvijek je natjecateljska i vodi otuđenju, iako – paradoksalno – upravo pokušava spriječiti takvo otuđenje, shvaćajući otuđenje kao zadiranje tuđih želja u vlastite prostore ili resurse.

Kultura *maksimuma*

Nasuprot tome, kultura koja se temelji na dužnostima je kultura *maksimuma*, ona je bogata, ona je suradnička, ona navodi ljude da se stave u službu drugih, da postignu ostvarenje drugih, a time i društva.

Dužnost, u moralnom smislu, uvijek podrazumijeva "trebati biti", izgrađujući tako evolucijski put povratka biću. Stoga se oni koji teže moralnom usavršavanju stalno pitaju: što trebam činiti?

Da bi se riješila ova dilema, samo dvije istinski ljudske vrline – prema Konfuciju – dolaze u pomoć čovjeku, a to su razbor i volja. Prva ukazuje na put, druga nas sprječava da s njega skrenemo, čak iako u njemu nalazimo zadovoljstvo ili bol. Ponekad s puta dužnosti skrenemo zbog viška zadovoljstva, ponekad

zbog viška boli; tko god poklekne pred zadovoljstvom ili boli, u osnovi je potkupljiv.

Ego (sebičnost) je loš savjetnik na putu dužnosti. Nema boljeg testa moralne valjanosti nekog čina od provjere jesu li svi fizički, psihički ili mentalni naponi (postupci, osjećaji i misli) koje on podrazumijeva, izvršeni za dobrobit drugoga ili za dobrobit vlastitog ega. Ta razlika predstavlja ključni test za procjenu moralnosti naših postupaka.

Ono što održava društva je izvršavanje dužnosti, a ne stalna borba za prava.

Napor – nužno zlo?

Stoga je, kao moralno jamstvo, prva ljudska dužnost služiti drugima (suradnja), a druga ljudska dužnost je pritom uložiti najveći mogući napor. Napor postaje valjan sam za sebe, a ne samo zbog rezultata koje daje; svaki dodatni napor poboljšava kvalitetu rezultata ili ispunjava obogaćujućim iskustvom. Zato tvrdimo da nastojanje za ispravnim ispunjavanjem dužnosti stvara kulturu maksimuma suprotnu kulturi minimuma koja, i ne znajući, promiče borbu isključivo za prava.

Obrana prava, ako ne ide ruku pod ruku s promicanjem i obranom dužnosti, postaje puki pokušaj preživljavanja želje kao gospodara ljudske prirode – pokušaj bez jamstva uspjeha; promicanje kulture dužnosti, s druge strane, jamči razvoj razlučivanja i jačanje volje. To su kvalitete koje nas čine zrelima i omogućuju da cvjetamo kao ljudska bića, pojedinačno i kolektivno.

Drugim riječima, samo uvažavanje svih mojih prava, bez ispunjavanja bilo koje od mojih dužnosti, ne jamči moje ostvarenje ili postizanje trajne sreće. S druge strane, nastojanje izvršavanja dužnosti, čak i kada sva prava nisu bila ispoštovana, u povijesti je mnoga ljudska bića dovelo do veličine i slave.

Podrijetlo nasilja

Resursa je oduvijek premalo, na svim područjima, pojedinačno i kolektivno, jednostavno zato što su želje neiscrpne i nema resursa koji bi bili dovoljni da zadovolje želje bez granica, kako pojedinca, a još manje skupine ljudi.

Narodi koji se temelje na borbi za svoja prava lako i brzo mogu završiti u nasilju jer je borba za resurse uvijek borba za istrebljenje. Vojske želja koje zadiru u domene drugih, objektivno i subjektivno, to je nasilje, kriminal, korupcija, to je i oglašavanje, konzumerizam,

tržište, kao što je to i ideološki dogmatizam, pristranost itd. Kako što je rekao Jorge Angel Livraga, "to su sijamski blizanci spojeni nosom".

Kao moralno jamstvo, prva ljudska dužnost je služiti drugima (suradnja), a druga ljudska dužnost je pritom uložiti najveći mogući napor.

Društveni mir

Borba za dužnosti zapravo nije borba nego prije rad. I borba i rad zahtijevaju dodatni napor, zahtijevaju strategiju, planiranje, osmišljavanje, procjenu. Pritom postoje bitne razlike: borba je uvijek za jednu stranu – kad bi se netko borio za sve, ne bi se imao s kim boriti. Što se rada tiče, njegov plod je prosperitet, a bez prosperiteta svijetu nema pravog prosperiteta. Prosperitet je prosperitet kada uključuje sve. Ako nije za sve, onda je to prikrivena borba, tržišna borba, borba za resurse. Borba ima za cilj razaranje, dok rad nastoji graditi i stvarati.

Na neki način, i prava i dužnosti žele graditi. Velika je razlika u motivima: prava nastoje graditi za sebe, ne mareći za sudbinu drugoga, često i ne znajući što je najbolje za sebe. Iracionalno zadovoljenje želja uzrok je bolesti tijela i duše. S druge strane, dužno-

sti žele graditi za drugoga, pojedinac se želi ostvariti kroz zajedničku sudbinu jer zna se da smo svi jedno te isto biće, poput dvije kapi vode, dviju zraka svjetlosti koje izviru iz istog Sunca; imamo isto podrijetlo pa stoga imamo i istu sudbinu. Dužnost predstavlja put povratka biću, a je li tvoj put drugačiji od mog?

Na neki način, i želje i dužnosti također uništavaju. Želje uništavaju resurse – pustošenje, zagađenje, entropija – a ako ih se netko odbija odreći, uništavaju i njega. Dužnosti, pak, uništavaju kaos, nepravdu, gubitak harmonije, odvojenost.

Narodi, kao i pojedinci, koji su usmjereni na neprekidno istraživanje vlastite prirode, na spoznaju i ispunjavanje vlastitih dužnosti, imaju osiguran mir, suživot, sreću, blagostanje i, iznad svega, puninu ostvarenja.

Za postizanje društvenog mira potreban je sveobuhvatan pristup koji nadilazi puku obranu prava. Potrebni su naponi usmjereni na promicanje i ispunjavanje dužnosti, njegovanje kulture suradnje i uzajamnog služenja. Osim toga, ključno je njegovati razbor i jačati volju u društvu, omogućujući ljudima da se klone nasilne borbe za resurse i usmjere prema skladnijem suživotu. Ta promjena fokusa, usmjerena na ispunjavanje dužnosti i služenje drugima, može biti temelj izgradnje i ostvarenja društvenog mira na održiv način. ☸

Sa španjolskog preveo: Krešimir Andjel

OTKAD ZNAMO DA JE ZEMLJA OKRUGLA?

Petar Bujas

Još i danas se drži da su ljudi tek s Kopernikom, Galileom i Keplerom počeli primjećivati da neke srednjovjekovne tvrdnje nisu istinite. Tada se, naime, smatralo da je Zemlja središte Sunčevog sustava i središte svemira, da je poput tanjura koji pluta na prvobitnim vodama, a pridržava ga Bog ili andeo te da zvijezde postoje samo zato da bi ljudima noću osvijetljavale put.

Ipak, dubljim proučavanjem povijesti drevnih naroda, njihovih ideja i dostignuća, možemo ustvrditi da ovakve tvrdnje nisu pravilo već da se, uglavnom, javljaju u srednjovjekovlju europske povijesti. Čini se da je upravo to srednjovjekovno ozračje bilo ispunjeno zaboravom ranije već dosegnutih spoznaja, kako fizikalnih i tehničkih, tako i drugih. Ovo razdoblje naše povijesti ponajviše obilježava opće opadanje kulture življenja. Tako su Teodozijevi i Justinijanovi pravni kodeksi stavili izvan zakona sve knjige i učitelje koji su naučavali da je Zemlja okrugla i da predstavlja tek mali dio svemira.

Tek u renesansi dolazimo do novih spoznaja, ali uz velike žrtve i napore onih koji su nastojali unijeti malo svjetla u tamu. Godine 1543. Kopernik izdaje knjigu *De orbium coelestium revolutionibus*, što izaziva njezinu zabranu od strane inkvizicije. Treba samo prizvati u sjećanje Giordana Bruna koji je zbog podržavanja sličnih ideja bio spaljen, a i mnoge druge učenjake koji su se svojom osobnom hrabrošću suprotstavljali praznovjerju i neznanju. Zapravo čini se da svi oni nanovo otkrivaju da se Zemlja okreće oko Sunca i da je naš planet okrugao. Nakon renesanse otvaraju se novi, gotovo zaboravljeni putevi spoznaje, opet se susreću različiti ljudi i ideje, led se razbija, pojavljuju se teorije i istraživači. Nešto kasnije na Zapad dospijevaju i počinju se prevoditi stari istočnjački rukopisi. To nam je znanje, u ograničenijem obliku, dostupno i danas. Kao što je to u suvremenosti poznato, to je znanje postojalo i prije europskog srednjovjekovlja, a u određenoj je mjeri, iako zatirano i potisnuto, bilo prisutno i u tom razdoblju.

Međutim, treba naglasiti da postoje činjenice, ali i njihova vrijednost. U tom pogledu Platon daje prednost vrijednosti nad pukim činjenicama. Naime, u starim kulturama (uključujući i antiku) čovjek se shvaćao kao kozmičko biće koje je s kozmosom usko povezano, ali ne samo na fizičkom planu, već i na psihičkom i duhovnom. Prema tome, činjenica da je Sunce u središtu svijeta imala je za jednog Egipćanina svoje fizičko, ali i metafizičko značenje. Ovo potonje proizlazi iz vizije svijeta utemeljene samo na mjerljivim činjenicama, a poduprte konceptualnom logikom. Naposljetku, ima li sama činjenica da znamo koliko je svjetlosnih godina udaljena najbliža galaksija za nas neki veliki značaj? Određivanje mjesta čovjeka

u svijetu, i to na svim razinama, imalo je za čovjeka nekada presudnu važnost, kako za znati kako živjeti i djelovati u suživotu s Univerzumom i samim sobom, tako i za očuvanje prirodne harmonije i ravnoteže koje bi mi danas nazvali "ekološkom sviješću". U tom smislu, paradoksalno, suvremeni pristup ima gotovo sva obilježja antropocentrizma, ne u fizičkom smislu, već prvenstveno u psihološkom, gdje čovjek smatra da je upravo on središte kozmosa. U tom smislu i za nas danas "stare" spoznaje mogu još uvijek biti nadahnuće, čak i pri osmišljavanju bliske budućnosti. Također, moramo priznati da su mnoga od naših nedavnih, izvanrednih otkrića bila poznata još u davnim vremenima. Jedno od njih je da je Zemlja okrugla. ☸

GRČKA

Pitagora je tvrdio da je Zemlja okrugla. Kasnije je i Platon naučavao isto, što je vidljivo i iz njegovog dijaloga *Fedon*: "Ja sam doista, kaže, uvjeren da Zemlji prije svega, ako se nalazi usred neba, a okrugla je, ne treba ni zraka da ne padne, niti ijedne takve sile, nego je svestrana jednakost neba i ravnoteža same Zemlje dovoljna, da je drži; jer kad se stvar, što drži ravnotežu, stavi u sredinu nečega, što je svud naokolo jednako, neće se moći nikamo ni više ni manje nagnuti, nego će, jer je jednaka, čvrsto stajati. Prije svega, kaže, to sam zaista uvjeren. ... Još sam, kaže, uvjeren, da je ona nešto golemo i da mi, što nas god prebiva od Fasida do Heraklovih stupova, obitavamo oko mora na jednom malom dijelu kao mravi ili žabe oko bare, i da mnogi drugi obitavaju drugdje na mnogo takvih mjesta. Jer svuda ima oko Zemlje mnogo i po obliku i po veličini kojekakvih udubina, kamo se slila voda, magla i zrak. A sama Zemlja leži čista u čistom nebu, na kojem su zvijezde, a zovu ga eterom mnogi od onih koji o tom obično govore; a ono mu je kažu talog, što se uvijek slijeva u dubine zemaljske. Veli se dakle, prijatelju moj, da je prije svega Zemlja sama, kad bi je tko odozgo gledao, na pogled kao lopta od dvanaest komada kože, šarena, raznih boja, za koje nam kao za ogleđ mogu biti boje naše, što ih slikari upotrebljavaju."

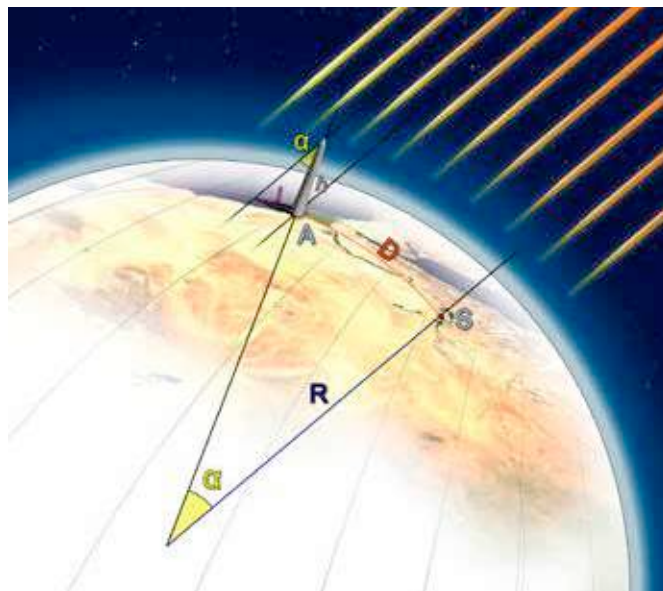
Među predsokratovcima, Anaksimandar tvrdi: "Zemlja je okrugla i kruži oko Sunca."

Aristarh iz Samosa također je smatrao da se Zemlja kreće oko Sunca. Potvrda tome su i Plutarhovi zapisi o Aristarhu u kojima kaže: "Zemlja se kreće po nagnutoj kružnici okrećući se istovremeno oko svoje osi."

Također, treba navesti način na koji je grčki mudrac Eratosten koji je radio u Egiptu izračunao opseg Zemlje. Zahvaljujući svojim prethodnim spoznajama o velikoj

udaljenosti između Sunca i našeg planeta, zaključio je da zrake svjetlosti koje sa Sunca dolaze na Zemlju moraju biti paralelne. Jedan je štap zabio u Asuanu (Gornji Egipat), a drugi u Aleksandriji (Donji Egipat). Štapovi su bili međusobno udaljeni osamsto kilometara. Ljeti, u podne, štap u Asuanu nije na tlu stvarao sjenu, dok onaj u Aleksandriji jest. Zrake sunca u Aleksandriji zatvarale su kut od $7^{\circ} 20'$. Taj isti kut su morale zatvarati dužine koje povezuju središte Zemlje s Asuanom i Aleksandrijom. Budući da je izmjereni kut pedeseti dio punog kuta, iz toga slijedi da je udaljenost od Aleksandrije do Asuana pedeseti dio opsega Zemlje, što iznosi 40 000 kilometara. Ovaj je proračun toliko precizan da od današnjih vrijednosti za opseg Zemlje odstupa svega 150 do 200 kilometara.

Ovim se pokazalo da je za vrijeme klasične antike znanje o kružnom obliku Zemlje bilo ne samo vjerovanje, već dokazana činjenica.

INDIJA

U staroj Indiji nalazimo brojne podatke koji potvrđuju njihovo poznavanje sferičnosti Zemlje.

Tako *Vishnu Purana*, govoreći o kretanju Zemlje oko Sunca, kaže: "Sunce je uvijek na istom mjestu."

Surya Siddhanta, astronomski tekst iz braman-ske Indije također određuje Zemljin dijametar na 12.617 km (12.756 km je točna vrijednost), a udalje-

nost između Zemlje i Mjeseca na 407.198 km (točno 406.731 km). Ovo djelo na svojim stranicama tvrdi "da je Zemlja balon u svemiru".

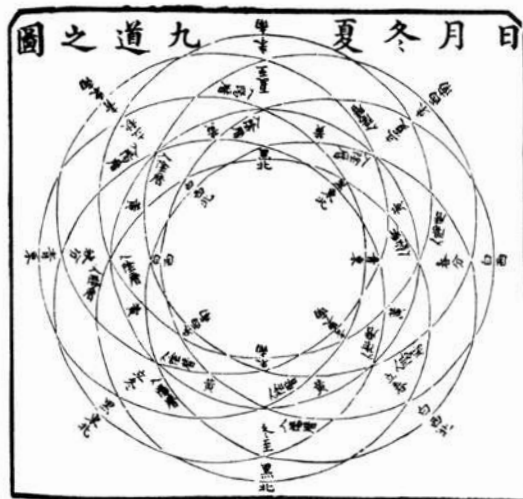
Godine 302. pr. Kr. staroindijski kralj Marya je rekao grčkom astronomu Megastenu da njegovi "bra-mani vjeruju da je Zemlja okrugla".

KINA

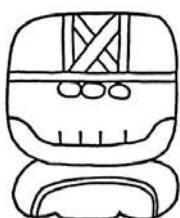
U drevnoj kineskoj knjizi *Husi Nan Tzu* opisana je centripetalna kozmogonija. Vrtlozi koji su od prvobitne materije stvarali čvrste svjetove kasnije su se kružno širili svemirom.

Kineska knjiga *Chang Heng* (78.-139.) kaže: "Zemlja je jaje vrhom okrenuto prema polarnoj zvijezdi."

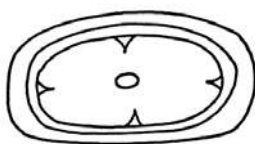

MAYE

Popol Vuh, sveta knjiga Maya, na jednoj stranici spominje: "Promatrali su naizmjence nebeski luk i okruglo Zemljino lice. Njihova mudrost je bila velika."

Svemir

Sunce

Mjesec

Venera

Zemlja

Julian Scott

Tradicionalno, biljke čine jedno od četiri kraljevstva prirode – mineralno, biljno, životinjsko i ljudsko – i odgovaraju elementu Vode, elementu životne sile ili *prane*, kako se naziva u istočnoj tradiciji.

Simbolički, četiri elementa su povezana s vertikalnim ili horizontalnim pokretima. Zemlja i Zrak su horizontalni, dok Voda i Vatra imaju vertikalno kretanje. Tako su biljno i ljudsko kraljevstvo (Voda i Vatra) vertikalne prirode. Biljke rastu prema gore, a ljudi ne samo da stoje uspravno, već i teže prema gore.

Kao i u svim kraljevstvima prirode, i u biljnom svijetu postoji ogromna raznolikost, od mahovina i lišajeva do raznih vrsta drveća, povrća i cvijeća. Čak i s četrdeset posto biljaka kojima prijeti izumiranje zbog ljudskog djelovanja, još uvijek možemo biti zadivljeni bogatstvom i ljepotom prirode.

Dok promatramo taj mikrokozmos biljnog svijeta, možemo prepoznati i veliku dobrobit koju pruža čovječanstvu: ne samo kao hranu, već i pročišćavanje zraka,

ljepotu, psihološko zdravlje, pa čak i učenje o životu, ako znamo čitati "knjigu prirode".

I premda je, s obzirom na aktualni gubitak biološke raznolikosti, lako doći do zaključka da ljudi samo uzimaju iz prirode, istina je i da smo sposobni i doprinijeti svijetu biljaka, primjerice stvaranjem novih sorti, osmišljavanjem prekrasnih vrtova i krajolika te općenito radeći s biljnim svijetom, ne samo na materijalnoj, već i na suptilnijim razinama.

Kozmičko stablo

Jedan od univerzalnih biljnih simbola je Kozmičko stablo ili Stablo svijeta. Obično se prikazuje kako raste prema gore, ali ponekad nalazimo simbol obrnutog stabla koje raste prema dolje, od Neba prema Zemlji. U ovom drugom slučaju simbolizira emanaciju Kozmosa iz nevidljivog izvora.

H. P. Blavatsky opisuje proces emanacije koristeći sljedeće slike: "Stablo... izraslo iz korijena bez

korijena sve-bića [korijena koji nikada ne umire]. Njegovo je deblo raslo i razvijalo se, prelazeći razine Plerome [božanskog svijeta, boravišta nevidljivih bogova], izbijalo je poprečno u raskošnim granama, prvo na razini tek diferencirane materije, a zatim prema dolje dok nisu dotaknule zemaljsku ravan.¹

Dakle, u stablu možemo vidjeti sliku Kozmosa, s njegovim tajanstvenim podrijetlom, rastom, širenjem, generativnim i regenerativnim procesima, njegovim neiscrpnim životom.

Kao slika smrti i obnove, Stablo svijeta također nam daje ključ za cikličku prirodu Kozmosa: propada na kraju jednog doba, *Manuvantare* u hinduističkoj simbologiji, ali njegovi su korijeni vječni, što omogućuje njegovo ponovno rođenje na kraju *Pralaye*, razdoblja ne-manifestacije. Tako je živući Kozmos u stanju neprestanog preporođanja. Analogno tome, na individualnoj razini, ljudska bića također prolaze kroz rođenje, smrt i ponovno rođenje na različite načine.

Stabla odabrana kao simboli tog kozmičkog stabla obično su velika i veličanstvena: hrast među Keltima, lipa među germanskim narodima i jasen među Skandinavcima.

Kozmičko stablo došlo je do nas na Zapadu kao božićno drveće s kojeg vise kugle (planeti), zvijezde i životinje (zvijezda). Na vrhu stabla obično je zvijezda koja simbolizira ideal prema kojem se Kozmos kreće.

Stablo također simbolizira os svijeta ili središte koje postaje poveznica između Neba i Zemlje: korijenje mu je u Zemlji, deblo mu se uzdiže vertikalno kroz zrak, a grane mu sežu u Nebo.

Simbol nam omogućuje da se povežemo s prirodom čiji smo dio, poistovjećujući je s aspektima nas samih, po principu "kako gore, tako i dolje", ili analogijom između makrokozmosa (kozmosa) i mikrokozmosa (čovjeka). Dakle, poput stabla, živimo na Zemlji u svom tijelu s njegovim materijalnim potrebama, ali imamo i duhovne težnje koje simbolizira Nebo – dimenzija beskonačnog i nadzemaljskog. Na taj način stablo simbolizira ujedinjenje ta dva svijeta u nama samima.

Paracelsus, glavni izvor dubokog znanja o biljnom carstvu, govorio je o dvije "vatre" u biljci: zemaljskoj vatri (urođeni impuls sjemena biljke da se širi i razvija) i nebeskoj vatri (Sunce) koja je poziva da raste prema gore. Od tih udruženih snaga biljke dobivaju svoja ljekovita ili otrovna svojstva. Mi tako-

der imamo svoju urođenu zemaljsku vatru i snagu, i zov duha vuče nas prema gore.

Os svijeta također je simbol puta uspona i spuštanja iz vidljivog u nevidljivi svijet i natrag. U šamanizmu je ponekad simbolizira stup ili stvarno drvo, s urezima koji simboliziraju različite razine na koje se šaman uspinje u stanju poput transa, a zatim se spušta kako bi poruke ili vizije koje je primio prenio svom plemenu.

Što su to "vidljivi" i "nevidljivi" svjetovi? Nevidljivo je već spomenuta "Pleroma", boravište nevidljivih bogova, Platonov svijet arhetipova ili idealnih oblika, čiji je odraz vidljivi svijet. Dakle, ići od vidljivog prema nevidljivom znači ići iz tame na svjetlo, od neznanja do mudrosti, iz Platonove pećine iluzije u svijetli svijet Istine.

U mnogim tradicijama Kozmos je opisan terminima tri svijeta: Podzemlje (nesvjesno), Zemlja (svjesno) i Nebo (nadsvjesno). Oni su pak povezani s korijenjem, deblom i lišćem, s kojima su pak povezane životinje: korijenje – zmajevi i zmijske; deblo (zemlja) – lav, jednorog, jelen; lišće – ptice.

U alkemiji su dijelovi stabla povezani s četiri elementa na sljedeći način: Zemlja – korijenje; Voda – deblo; Zrak – lišće; Vatra – cvat.

U svom najjednostavnijem obliku, stablo se može povezati s pitagorejskim ipsilonom (Y), što označava jedinstvo koje se grana u dualnost te konačno u mnogostrukost, jer iz jednog debela izlaze mnoge grane. I u tim granama žive tisuće bića – ptica, kukaca i, prema tradiciji, "elementala" ili nevidljivih bića prirode.

U mitu altajskog naroda iz južnog Sibira, prije nego što se ljudske duše spuste na zemlju, one

¹ Tajna doktrina, Kozmogeneza, Stanca VI.

borave na nebu ili sjede na nebeskim vrhovima kozmičkog stabla u obliku malih ptica.

Dodatni aspekt simbolike drveća je muški i ženski polaritet u svom tradicionalnom smislu: stablo je muško u svojoj moći uzdizanja, a žensko u svom lišću u kojem se ptice gnijezde i koje daje plodove (plodna majka).

Slična dualnost može se uočiti u paralelnom postojanju Stabla života i Stabla znanja u *Knjizi Postanka*. Stablo života predstavlja manifestaciju života i energije u Kozmosu, dok se Stablo znanja odnosi na razvoj misli, nastojanje da se razumije život, a ne da se samo nesvjesno živi. Mogli bismo reći da su to dvije strane istog novčića jer u konačnici ne možemo samo živjeti bez razmišljanja; ljudska smo bića koja karakterizira misao. Korijen engleske riječi *man* (čovjek) je sanskrtski *manas*, koji se odnosi na misaoni um i svijest o duhovnoj besmrtnosti.

Simbolika cvijeća

Neki uobičajeni pojmovi koji se često povezuju s cvijećem su ljepota, ljubav, miris, boja, čistoća i savršenstvo. Na cvijet možemo gledati kao na vrhunac razvoja biljke koji izražava njezinu suštinu. Dakle, simbolički govoreći, cvjetovi predstavljaju vrline duše.

U mnogim kulturama postojao je mistični uzgoj cvijeća. U drevnoj Kini, naprimjer, kaže se da su postojala središta inicijacije posvećena mirisima, vrtovima i proučavanju cvijeća. Azteci u Meksiku uzgajali su ukrasno cvijeće u vrtovima, dijelom zbog ugođe koju su pružali bogovima i ljudima, dijelom radi nadahnuća umjetnika i pjesnika, a dijelom zbog njihove čiste simboličke vrijednosti. U njihovoj umjetnosti i religiji često se spominje cvijeće, kao što je "cvjetni rat" koji se odnosi na čovjekovo ovladavanje vlastitom nižom prirodom, što vodi do procvata vrlina duše.

Kozmički se zvijezde ponekad opisuju kao cvjetovi na nebeskom svodu, dok su cvjetovi na Zemlji poput zemaljskih zvijezda. Iako bi se to moglo odbaciti kao puka pjesnička mašta, ako vrijedi zakon "kako gore, tako i dolje", onda bi ta "mašta" mogla sadržavati skrivenu stvarnost.

Boja i miris cvijeća i biljaka posebno su važni: lišće i smole ljekovitog bilja, grmlja i drveća često se spaljuju u magijskim ili vjerskim obredima. Cvijeće se također tradicionalno povezuje s liječenjem bolesnika i pomoći mrtvima kod prelaska na drugu stranu. To se tradicionalno pripisuje iscjeljujućoj moći elementala (vilenjaka) za koje se kaže da

žive među njihovim laticama, upijajući i istovremeno pomažući u stvaranju njihovih mirisa.

Završio bih ovaj članak s dva navoda o cvijeću iz Buddhina učenja.

Priča se da je jednom prilikom okupljenim učenicima održao "propovijed s cvijetom", a sastojala se samo od držanja lotosova cvijeta, bez riječi ili objašnjenja. Samo je jedan učenik (Mahakashyapa) razumio propovijed. Prema jednom tumačenju, cvijet je bio slika savršenstva koje treba postići, izraz neizrecivog.

U *Dhammapadi*, Buddha miris cvijeća povezuje s vrlinom i mudrošću: *Postoji miris sandalovine, ili tagare, plavog lotosa i jasmina; ali daleko iznad mirisa tog cvijeća, vrhovni je miris vrline.*

Kao što na hrpi smeća bačenog uz cestu može rasti i cvjetati lotosov cvijet sa svojim čistim mirisom koji daruje radost duši, na isti način među slijepim mnoštvom svijetli čisto svjetlo mudrosti učenika koji slijedi Buddhu, Onoga koji je istinski budan. (Dhammapada, poglavlje 4. Cvjetovi života). 卐

ATTAR

NAJBOLJI UČENIK

Šeik Gunayd imao je jednog učenika kojeg je volio više od svih drugih, što je u drugih učenika pobudilo ljubomoru; šeik je – poznavajući njihova srca – to shvaćao.

"Bolji je od vas i ponašanjem i pameću, reče im. Prepustimo ga iskušenju, tako da i vi to shvatite."

I tada Gunayd naredi da mu donesu dvadeset ptica i reče učenicima: "Neka svaki od vas uzme jednu pticu, neka je odnese negdje gdje ga nitko ne vidi, neka je ubije, a zatim ponovo donese."

Svi učenici tada odoše, ubiše ptice i donesoše ih mrtve, svi – osim omiljenog učenika; on je vratio živu pticu.

"Zašto je nisi ubio?" upita Gunayd.

"Zato što je učitelj rekao da se to treba učiniti negdje gdje nas nitko ne može vidjeti", odgovori učenik.

"Ali, kuda god sam išao, Bog vidi."

"Vidite li sada stupanj njegova shvaćanja?" uzviknu Gunayd. "Usporedite ga sa shvaćanjem ostalih."

Učenici zamoliše Boga za oprost. ۞

Odabrala: Snježana Škrobonja

Izvor: Antologija sufijskih tekstova, Eva de Vitray Meyerovitch, Naprijed, Zagreb

ARHEOLOŠKO OTKRIĆE NA RIJECI KALAMBO

Branislav Vukajlović

U rujnu 2023. godine u časopisu *Nature* objavljen je članak o otkriću najstarije konstrukcijske upotrebe drveta u ljudskoj povijesti. Na obalama rijeke Kalambo u Zambiji otkrivena je 2019. godine jednostavna struktura sačinjena od dva trupca spojena urezom pod pravim kutom. Uz nju su pronađeni različiti jednostavni drveni alati koji potiču iz kasnijeg razdoblja.

Rekonstrukcijom je utvrđeno da se ne radi o slučajnom povezivanju trupaca, već su trupci oblikovani kamenim alatom kako bi se dobila čvrsto povezana konstrukcija. Pretpostavlja se da su trupci bili dio drvene platforme koja se koristila kao šetnica, za odlaganje hrane ili je služila kao temelj za izgradnju nastambe. Metodom luminiscencijskog datiranja utvrđeno je da je konstrukcija stara 476 000 godina. Autori navode da se radi o iznimno rijetkom i vrijednom otkriću jer drvo kao biološki materijal relativno brzo truli i raspada se. Obzi-

rom da se konstrukcija nalazi na obali rijeke, stručnjaci pretpostavljaju da su visoki nivo vode i fini sediment koji je obavio drvo stvorili okruženje bez kisika koje je pomoglo očuvanju drveta i spriječilo raspadanje.

Uz nalazište nisu pronađeni ljudski ostaci pa se postavilo pitanje o mogućim graditeljima. Isključena je mogućnost da se radi se o *Homo sapiensu*, jer najraniji ostaci naše vrste, po stručnoj klasifikaciji, nisu stariji od 300 000 godina. Stoga se pretpostavlja da se radi o starijem pretku *Homo sapiensa*, takozvanom *Hajdelberskom čovjeku* (*Homo heidelbergensis*), koji je obitavao na području Afrike, Bliskog istoka i Europe od 700 000 – 250 000 g. pr. Kr. Radi se o vrsti hominida koja je živjela nomadski, koristila rudimentarna kamena oruđa, a vatru počela upotrebljavati tek krajem svog razvoja. Također se smatra da se radi o vrsti koja vjerojatno nije posjedovala sposobnost govora pa time niti mogućnost prijenosa složenijih oblika znanja.

Starost nalaza kao i tehnološki nivo izrade doveli su u pitanje utvrđenu znanstvenu predodžbu o evoluciji čovjeka. Profesor geografije Geoff Duller, član tima koji je sudjelovao u iskapanjima, ističe da je nalaz potpuno promijenio njegov pogled na ono što su u tom razdoblju ljudi bili sposobni.

Autori članka navode da je obrada drveta zahtijevala kvalitetne alate, planiranje i međusobnu suradnju

što ukazuje na znatno viši intelektualni stupanj od dosadašnjih pretpostavki, kao i vjerojatnu upotrebu govora kao oblika komunikacije.

"Ne samo da je obrada drveta zahtijevala značajnu vještinu... trud koji je uložen sugerira da su graditelji boravili na lokaciji dulje vrijeme, što se protivi predodžbi ljudi iz kamenog doba kao nomada. Nalazi pokraj vodopada Kalambo pokazuju da su preci *Homo sapiensa* imali sposobnost mijenjati svoju okolinu, stvarajući izgrađeni okoliš", rekao je prof. Larry Barham, glavni autor studije objavljene u časopisu.

Ovaj po veličini skromni, ali po važnosti izniman nalaz otkriva koliko su provizorne naše teorije o vlastitoj prošlosti. Razumljivo je da se znanstveni zaključci donose na temelju evidentnih i poznatih tragova i činjenica. Međutim, po priznanju samih znanstvenika, cjelokupna slika razvoja čovjeka u vremenskom rasponu od 750 000 – 50 000 g. pr. Kr. temelji se na veoma malom broju materijalnih ostataka. Njih u ogromnoj mjeri čine okamenjeni fragmenti ljudskog kostura i ostaci kamenog oruđa koji su jedini preživjeli mnogobrojne klimatske i geološke promjene. Iz tako oskudnih dokaza izgrađena je teorija o porijeklu čovjeka koja se danas smatra neupitnom istinom. Otkriće na rijeci Kalambo pokazuje da nas do pouzdanog znanja o starosti čovjeka čeka prilično dug put. 🏠

<https://www.nature.com/articles/s41586-023-06557-9>

***Koje je naše mjesto u Prirodi?
Ono s najvećom odgovornošću: ono što ne mogu
učiniti mineral, drvo, životinja, možemo učiniti
mi. I to je čovjekovo mjesto: sposobnost mišljenja,
sposobnost da se uskladi s Prirodom i da djeluje
zajedno s njom, umjesto da krši njezine zakone.***

Delia Steinberg Guzmán